

Asia Kaunokirjallisen teoksen lainaaminen laulun sanoituksessa

Hakija G

Annettu 22.5.2018

Tiivistelmä

Romaanista oli laulun sanoitukseen lainattu ote tekstistä. Siteerattu osuus muodosti liian laajan osuuden koko laulun tekstistä olakseen sallittu sitaatti.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa tekemänsä musiikkikappaleen sanoituksesta, joka sisältää lainauksen George RR Martinin englanninkielisestä romaanista ”A Game of Thrones”.
2. Lainattu osa muodostaa laulun kertosaäkeen neljä säettä, ja säkeet ovat eri järjestyksessä kuin alkuperäinen teksti romaanissa.
3. Hakija kysyy tekijänoikeusneuvoston mielipidettä, loukkaako tekstin lainaaminen ilman romaanin tekijän lupaa tekijänoikeuksia.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

4. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova

Kirjallisen materiaalin tekijänoikeussuojan arviointi

5. Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa kaunokirjallinen esitys. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta

irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

6. Tekijänoikeussuojaa saadakseen kirjallisen tuotteen on yllettävä teostasoon eli ylitettävä teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että kirjallisen tuotteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samantaiseen lopputulokseen. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.
7. Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa. Tekijänoikeus ei suojaa esimerkiksi teoksessa esitettäviä tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, teoksen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta. Kuka tahansa saa siten kirjoittaa esimerkiksi esitelmän samasta aiheesta. Sanottu merkitsee myös sitä, että jos kirjallisen teoksen sisältö koostuu yleisesti tunnetuista tiedoista, teorioista ja opeista, vain ne teoksen osat, jotka on esitetty omaperäisellä ja yksilöllisellä tavalla ylittävät teostasoon ja saavat tekijänoikeussuojaa. Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle tai henkilölle.
8. Perinteisten kirjallisten teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska ne usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä persoonallisia luovia valintoja. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaanin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teossuoja tulee sen kohdalla kysymykseen. Haarmann pitää kuitenkin esimerkkiään enemmän poikkeuksena kuin sääntönä: "Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää" (Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 70).
9. Tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluu kappaleiden valmistaminen koko teoksesta tai sen tekijänoikeussuojaa saavasta osasta ja koko teoksen tai sen tekijänoikeussuojan piirissä olevan osan saattaminen yleisön saataviin siten, kuin tekijänoikeuslain 2 §:ssä säädetään.
10. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Tekijänoikeuslain 3 § 1 momentin mukaan tekijä on ilmoi-

tettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Säännöksen 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalatuaisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkä sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

11. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Tekijänoikeus käännökseen syntyy kääntäjälle. Teoksen kääntäjän on saatava alkuperäisen teoksen tekijänoikeuden haltijan suostumus käännöksen tekemiseen ja yleisön saataville saatamiseen. Jos alkuperäisteksti ei yllä teostasoon tai jos sen tekijänoikeus on lakannut, kääntäjä voi vapaasti hyödyntää tekemäänsä käännöstä.
12. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin edellyttää sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2010:6 alkuperäisen saksankielisen teoksen molemmat suomenkieliset käännökset olivat kumpikin käännöksinä teossuojaa nauttivia teoksia.
13. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukaan, jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen.

Siteerausoikeus tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan

14. Tekijänoikeuslain 22 §:n (24.3.1995/446) mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tekijän moraaliset oikeudet on otettava huomioon silloin, kun teos toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 22 §:n nojalla. Tekijänoikeuslain 3 § tai 22 §:ssä ei anneta tarkkoja sääntöjä siitä, miten ja missä lähde on mainittava. Hyvä tapa määritetään kullakin alalla vallitsevan käytännön mukaisesti. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. 2016 s. 202).
15. Tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momentin mukaan teosta siteerattaessa tekijän nimi ja lähde on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Lainatun teoksen ja sen tekijän tunnistetiedot on sijoitettava sellaiseen yhteyteen, että ulkopuolinen voi ne

vaikeuksitta havaita. Lainattava teos on mainittava siten, että se erottuu teoksesta, johon se on lainattu. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. 2016 s. 202).

16. Hyvän tavan mukaisuus edellyttää lainauksen sisältävältä teokselta ja lainaukselta asiallista yhteyttä. Ollakseen oikeutettu siteerauksen on oltava avuksi henkisessä luomistyössä siten, että siteerattu teos havainnollistaa, selkeyttää tai taustoittaa lainaajan omaa esitystä. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. 2016 s. 203). Sitaatti voi olla sanatarkka lainaus toisesta teoksesta tai lainattavan tekstin referaatti vain vähäisin tai tekijänoikeudellisesti merkityksettömin muutoksin. (Harenko-Niiranen-Tarkela: 2016 s. 199).
17. Siteerauksen tarkoituksen edellyttämä laajuus arvioidaan tapauskohtaisesti. Yleispätevää sääntöä minimi- tai maksimilaajuudesta ei ole. Lyhytkin lainaus voi olla hyvän tavan vastainen, jos asiallinen yhteys puuttuu.
18. Ratkaisussa KKO 1971 II 44 kirjailija oli "tarkoituksin saattaa toisesta teoksesta ilmenevä aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys arvostelun kohteeksi" ottanut lähdeteosta mainitsematta laajahkoja lainauksia omaan teokseensa. Korkein oikeus katsoi, huomioiden myös teoksen kirjallisen erilaisuuden, että lainauksia ei ollut otettu laajemmin kuin tarkoitus edellytti. Korkein oikeus huomioi lainauksen tarkoituksen ja lainausten pääasiallisen käyttötavan ja katsoi, että lähdeteoksen mainitsematta jättäminen ei ollut hyvän tavan vastaista eikä lainaaminen muutenkaan ollut tekijänoikeutta loukkaavaa. Ratkaisussa KKO 1983 II 1 A oli lainannut B:n suomentamaa teosta lehtikirjoituksessa usean sivun verran B:n suostumusta hankkimatta ja lähdettä mainitsematta. A tuomittiin rangaistukseen tekijänoikeuden loukkaamisesta.
19. Lausunnossa TN 2012:5 oli lainattu kolme neljäsosaa artikkelin tekstistä elämäkerran laatimiseksi. Lainaaminen näin merkittävässä määrin ilman artikkelin tekijän lupaa ei ollut tarpeen eikä siten hyvän tavan mukaista teoksen lainaamista. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1992:16 B oli kopioinut kirjoittamaansa kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin kaksi sivua A:n kirjasta lupaa pyytämättä ja lähdettä mainitsematta. Kysymys ei ollut tekijänoikeuslain mukaisesta sitaattioikeudesta. Sekä B että kustantaja toimivat tekijänoikeuslain vastaisesti. Lausunnossa TN 1997:13 kirjallisen teoksen kääntäjän luvan tarpeellisuus hyödynnettäessä käännöstä radio-ohjelmassa riippui kirjallisen teoksen/käännöksen ja radio-ohjelman keskinäisestä suh-

teesta. Jos käännöstä käytettiin sitaatinomaisesti tai tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla vapaasti muunnellen, kääntäjän lupaa ei tarvittu.

Analyysi ja johtopäätökset lainauksista tekijänoikeuslain kannalta

20. Romaani, josta teksti on lainattu, on tekijänoikeuslain suojaama englanninkielinen kirjallinen teos. Lainaukset sisältävät neljä eri katkelmaa niin kutsutun Yövärtion valasta kolmesta eri virkkeestä. Niiden alkuperäinen järjestys on englanninkielisessä laulutekstissä muutettu. Lainaus muodostaa Yövärtiosta pääasiassa kertovan laulun kertosaäkeen, joka toistetaan laulussa kolmesti kahden muun säkeistön joukossa. Laulun nimi on suora sitaatti alkuperäisteoksesta.
21. Lainauksessa käytetty alkuperäisen romaanin tekstiosuus on sellainen teoksen osa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Se saa siten tekijänoikeudellista suojaa.
22. Kuten edellä on mainittu, tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tällä tarkoitetaan sitä, että lainaamisen tulee toteuttaa ns. vetoamisfunktio. Siteerauksen tulee olla apuna henkisessä luomistyössä. Hyväksyttävänä tarkoituksina on pidetty omien ajatusten ja näkemysten perustelemisen lisäksi muun muassa asian havainnollistamista ja selkeyttämistä.
23. Nyt siteeraus on sijoitettu järjestykseltään muutettuna lauluun, jonka teksti kertoo mainitun romaanin maailmaan sijoittuvista tapahtumista. Laulua teksteineen voi pitää yhtenä ns. fanifiktion muotona. Fanifiktio on usein jonkin ilmaisun ihailijoiden tai arvostajien (”fanien”) tuottamaa fiktiivistä tekstiä, jossa lähtökohdiana on käytetty jotakin populaarikulttuurin tuotetta, kuten televisiosarjaa, elokuvaa, kirjaa, sarjakuvaa tai julkisuuden henkilöitä (Wikipedia).
24. Fanifiktiossa alkuperäisen tekstin juonta, tyyliä tai näkökulmaa on yleensä muokattu tai laajennettu. Fanifiktio voi myös käyttää toista esitys-, tyyli- tai taiteenlajia kuin alkuperäinen. Keskeistä on tekijöiden vahva tukeutuminen alkuperäiseen ilmaisuun tai henkilöön ja sen muokkaaminen tai kehittäminen edelleen oman ilmaisun keinoin. Fanifiktion tapa lainata alkuperäisläh-

dettä voi siis vaihdella tapauksittain niin laadullisesti kuin määrällisesti. Tämä vaikuttaa lainaamisen tekijänoikeudelliseen arvosteluun.

25. Tässä tapauksessa Game of Thrones -romaanin tekstiä on lainattu suoraan samasta maailmasta kertovaan laulun tekstiin. Se on ollut apuna laulun ja sanoituksen tekijän henkisessä luomistyössä. Lainattu teksti havainnollistaa lainaajan omaa esitystä, ja näin toteuttaa ns. vetoamisfunktion. Siteerattu osuus muodostaa kuitenkin liian laajan osuuden koko laulun tekstistä ollakseen sallittu sitaatti. Näin laajaan lainaamiseen tulee hankkia alkuperäisen romaanin tekijänoikeuden haltijan suostumus.
26. Mikäli suostumus on saatu, lainattaessa siteerattava teos ja sen tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Jos lainaus tehdään hakijan mainitsemasta romaanista oikeuden haltijan suostumuksin, tulee se tehdä alalla vallitsevan hyvän tavan mukaisesti selkeästi lähde ja tekijä mainiten, ellei toisin nimenomaisesti sovita.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Olli Pitkänen, Jukka Helle (eri mieltä), Maria Rehinder (eri mieltä), Satu Kangas, Aku Toivonen (eri mieltä), Riikka Tähtivuori ja Pekka Sipilä (eri mieltä).

Äänestysratkaisu

Eriävä mielipide

Tässä tapauksessa Game of Thrones -romaanin tekstiä on lainattu suoraan samasta maailmasta kertovaan laulun tekstiin. Se on ollut apuna laulun ja sanoituksen tekijän henkisessä luomistyössä. Lainattu teksti ei kuitenkaan havainnollista, selkeyttä tai taustoita lainaajan omaa esitystä, vaan lainaa tekstiä suoraan osana laulun sanoituksen tekijän omaa esitystä eikä siten toteuta ns. vetoamisfunktiota. Myös tällaiseen lainaamiseen tulee hankkia alkuperäisen romaanin tekijänoikeuden haltijan suostumus. Muilta osin mielipiteemme vastaa tekijänoikeusneuvoston enemmistön kantaa.

Helsingissä 1.6.2018

Jukka Helle

Maria Rehbinder

Aku Toivonen

Pekka Sipilä